

ENVER HODŽA: BALKANSKI STALJIN

Domagoj Tomas

Prezentacija suvremene, a i opće albanske povijesti u okviru hrvatske društveno-javne zbilje, a dobrim dijelom i stručne akademske populacije, svedena je na minimalne informacije. Dobar dio razloga tomu možemo tražiti u samoj ulozi Albanije, koja je gotovo uvijek bila na marginama svjetskih zbivanja, u okviru svjetske povijesti. Tematski okvir ovog broja časopisa bavi se totalitarizmom, a on je u formi komunizma dominirao velikim dijelom suvremene albanske povijesti. Specifičnost albanskog komunizma temelji se na poptunom izolacionizmu, odbacivanju svake primisli na reformiranje staljinističkog tipa vladavine, te striktnom pridržavanju lenjinističko-marksističkog modela upravljanja. Ovdje će slika o totalitarizmu, koji je vladao albanskim društvom praktički četrdeset godina, biti prikazana kroz lik albanskog komunističkog vođe, Envera Hodže, koji utjelovljuje taj totalitarizam.

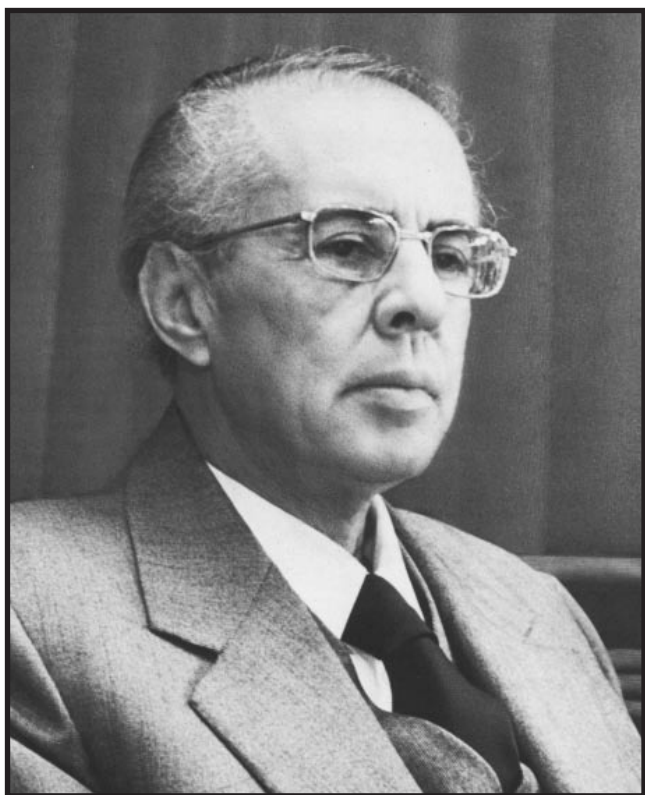
Mladi Enver Hodža

U povijesti nije postojala niti jedna komunistička država, koja se kroz gotovo čitavo razdoblje svoga postojanja striktno držala boljševičkog modela upravljanja i koja je dosljedno provodila marksističko-lenjinističke programe, kao što je to bila Albanija. Za te okolnosti najveću odgovornost snosi njezin dugogodišnji vođa, Enver Hodža. Rodom iz Gjirokastra, na jugu Albanije, taj je komunistički lider došao na svijet 1908. godine. Potjecao je iz muslimanske obitelji, i to one koja je pripadala jednoj od derviških sekti. Kao zanimljivost, s obzirom na Enverov kasniji odnos prema religiji, navest ću podrijetlo njegovoga prezimena. Naime, netko od njegovih viđenijih bližih predaka bio je islamski svećenik, odnosno hodža. Međutim, prema vlastitim riječima, već u najranijoj dobi Enver se odrekao islama, zahvaljujući utjecaju strica Hisena Hodže, koji je bio uvjereni ateist. (Zlatar, 1986: 21–23)

Privatni poduzetnik u vihoru rata

Politički uspon Envera Hodže tekao je isprva postupno. U srednjoškolskim danima oduševljavao se idejama Velike Albanije, a prve kontakte s organiziranim komunističkim pokretom ostvario je tijekom studiranja u Francuskoj i Belgiji u prvoj polovici 30-ih godina 20.st. Po povratku u zemlju Enver se uključio u jednu od tamošnjih komunističkih skupina koja je djelovala u mjestu Korči. Posebice nam je zanimljiva Enverova djelatnost od 1939. do 1941., u vrijeme talijanske okupacije Albanije, kada Enver, kao uvjereni komunist, drži privatnu trgovinu mješovite robe. (Zlatar, 1986: 27–32)

Ključnom godinom za daljnji razvoj organizirane komunističke djelatnosti u Albaniji možemo označiti 1941., kada u Albaniju dolaze izaslanici Komunističke partije Jugoslavije i sudjeluju u ujedinjenju komunističkih skupina u jedinstvenu Komunističku partiju Albanije. Enver Hodža je, podržan od jugoslavenskih izaslanika izabran u privremeni Centralni komitet i taj izbor

možemo označiti prijelomnim trenutkom u njegovoj daljnjoj političkoj karijeri. Sukobi oko izbora generalnog sekretara u svakom su mu slučaju koristili, budući da se 1943. nametnuo kao privremeno neutralno rješenje. (Zlata, 1986: 32–33)

Iste su godine kulminirali sukobi među albanskim komunistima između trockista i pravovjeraca (kojima je pripadao i Enver Hodža) koji su bili pod utjecajem Jugoslavena. Vođa trockista, Anastasea Lula, smaknut je prijekim postupkom. Sadik Premtaj, također istaknuti i uvaženi trockistički vođa, nakon višestrukih pokušaja umorstva uspio se domoći Francuske. Međutim, kasnije je i on ubijen kao žrtva egzekutora albanskog poslanstva u Parizu. (Courtois, Werth, Panne, Paczkowski, Bartošek, Margolin, 1999: 275)

Uskoro nakon toga dolazi do tajnog sastanka Komunističke partije Albanije i albanskog nacionalističkog Nacionalnog fronta (Balli Kombëtar) na kojem je potpisan sporazum između tih dviju strana, u svrhu zajedničkog djelovanja protiv talijanske okupacije. Komunisti su uspješno privolili baliste (pripadnike Balli Kombëtare) da

potpišu sporazum tako što su se složili oko koncepta Velike Albanije, koja uključuje Kosovo i Epir. Nakon tog poteza dolazi do prvih trzavica i nesuglasica između jugoslavenskih i albanskih komunista. Sam Enver Hodža dugo se nije izjašnjavao o navedenom sporu, da bi naposljetku “oprao ruke” i osudio postupak svojih suradnika, koji su, prema njegovim tvrdnjama, uradili bez prethodnih konzultacija s njim. Nakon odustajanja od navedenog sporazuma, albanski komunisti javno su proglasili Nacionalnu frontu talijanskim kolaborantima, te su pridobili većinu naroda uz sebe.

Međutim, nesporazumi s Jugoslavijom su se 1944. produbili. Tada je jugoslavenska delegacija, na čelu s Velimirom Stojnićem, optužila albanske komuniste na čelu s Hodžom za «sektaštvo i oportunističnost», te ustvrdila kako su jugoslavenski partizani bili predvodnici partizanskog pokreta u Albaniji. Hodža je taj potez smatrao izravnim pokušajem destabilizacije Komunističke partije Albanije od strane Tita. To je iskoristio na način da je unutar partije optužio naj snažnije suparnike, na čelu s Kočijem Džodžom, za projugoslavensko djelovanje. Hodža je, naime, smatrao kako Tito gleda na Albaniju kao na slabu i nemoćnu zemlju, koja treba ući u sastav Jugoslavije. Na taj ga je zaključak navodio i sam Staljin.

Iste 1944. godine, kada se događaju navedeni nesporazumi s Jugoslavijom, dolazi do napredovanja

Hodža i narod

u borbi albanskih komunista protiv njemačkih jedinica. Konačna bitka protiv Nijemaca započela je početkom studenog, u vrijeme kada Nijemci još drže pojas uz more, a krajem istoga mjeseca komunisti su ušli u Tiranu. Do kraja mjeseca albanski komunisti uspostavili su kontrolu nad čitavom zemljom, a već prethodno te godine Komitet narodnog oslobođenja proglašen je privremenom vladom. (Bleicken, 2005: 695)

Staljinistički model ustpostave vlasti

Već je u tom razdoblju praktično osiguran monopol vlasti u rukama komunista u dvjema zemljama, Jugoslaviji, pod vodstvom Tita, i Albaniji, gdje je na čelu oslobodilačkog pokreta bio Enver Hodža. U tim dvjema zemljama upravo su komunisti dominirali pokretom otpora protiv nacističkih ili talijanskih zavojevača. Unatoč vanjskim pritiscima, pa i Sovjetskog Saveza, njihovi komunisti nisu pristali dijeliti vlast s drugim političkim snagama, osim za kratko vrijeme. Rijetko se u povijesti događalo da uspostavi vlasti prethodi takvo krvoproliće kao u Jugoslaviji (oko milijun žrtava u zemlji s petnaest milijuna stanovnika). Višestruki građanski, etnički, ideološki i vjerski rat odnio je više života od rata protiv okupatora, a glavne su žrtve bili civili, žene, djeca i starci. Taj bratoubilački rat sa stanovitim genocidnim crtama imao je za rezultat takvo "očišćenje" da u trenutku oslobođenja u zemlji više nije preostalo mnogo političkih protivnika komunista i njihova vođe Tita, koji se, uostalom, angažirao na njihovu što bržem eliminiranju. Slična se stvar odvijala i u Albaniji, i to uz obilatu pomoć jugoslavenskih komunista. (Courtois, Werth, Panne,

Paczkowski, Bartošek, Margolin, 1999: 365)

Nakon završetka Drugog svjetskog rata i uspostave vlasti Enver Hodža učvršćuje svoj položaj na čelu države i Komunističke partije Albanije.

Poznatog generala i dotadašnjeg načelnika generalnog stožera, Mehmeta Šehua, sklanja sa svih važnih pozicija, u svrhu održanja odnosa s Jugoslavijom. Naime, Šehu je gotovo svakodnevno javno izricao nezadovoljstvo uplitanjem jugoslavenskih komunista u organizaciju albanske vojske. Međutim, 1948. godine objavljena je poznata rezolucija Informbiroa u kojoj se osuđuje vodstvo Komunističke partije Jugoslavije nakon čega dolazi do sukoba između Jugoslavije i SSSR-a, u kojem se Albanija i Enver Hodža otvoreno stavljaju na stranu SSSR-a. Time je omogućena i rehabilitacija Mehmeta Šehua, kojeg Hodža vraća u Centralni komitet. (Zlatar, 1986: 50–51)

Otvorenim odobravanjem i stavljanjem uz SSSR, Hodža uspijeva izvući neke koristi za Albaniju. Albanija tijekom savezništva sa SSSR-om dobiva ukupno 200 milijuna američkih dolara za tehnološki i industrijski razvoj. U tom razdoblju Albanija postaje članicom SEV-a (Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć), ekonomskog udruženja komunističkih zemalja, te Varšavskog pakta, vojno-političkog saveza komunističkih zemalja, a sve pod patronatom SSSR-a. Inače, čistke i obračuni s neistomišljenicima nastavljaju se i u tome razdoblju.

Zaokret u vanjskoj politici

Međutim, nakon Hruščovljeva dolaska na vlast, 1953. godine, dolazi do zahlađenja u odnosima između Albanije i SSSR-a. Unutar SSSR-a dolazi do

djelomičnog obračuna s nasljeđem staljinizma, te do novih stremljenja, poput mirnog suživota dvaju blokova. Staljinizam, međutim, za Envera Hodžu predstavlja princip djelovanja, i tu dolazi do prvih nesuglasica između njega i novog vodstva SSSR-a. Osim toga, bitno je reći da SSSR u tom razdoblju drastično smanjuje izdatke za financijsku pomoć Albaniji, tako da se Hodža sve više okreće pokroviteljstvu drugog komunističkog “velikog brata”, Narodne Republike Kine. Odlazi u posjet Kini, te se oduševljava Mao Zedongom, njegovim načinom vladavine i provedbom tzv. “kulturne revolucije”. Kina tako od sredine 50-ih godina 20. st. drastično povećava izdatke i pomoć za Albaniju, te dolazi do njihovog zbližavanja na svim poljima.

Novi zaokret u albanskoj vanjskoj politici donio je i nove-stare odrednice unutarnje politike, koja se prvenstveno temeljila na obračunu i likvidaciji neistomišljenika. Tako su “prosovjeti” Liri Berishova, članica Politbira, i Koco Tashko, predsjednik kontrolne komisije Komunističke partije Albanije, bili vrlo strogo kažnjeni. Kontraadmiral Temo Sejko smaknut je u svibnju 1961. zajedno s više časnika. (Courtois, Werth, Panne, Paczkowski, Bartošek, Margolin, 1999: 409)

Govoreći o Titu i Staljinu u svome djelu *Suvremeni revizionisti na putu degeneracije u socijaldemokrate i udruživanja sa socijaldemokracijom*, Enver Hodža tvrdi kako su oni “ušli u “svetu alijansu” s američkim imperijalistima i reakcionarimaraznih zemalja, sa svim protukomunističkim snagama protiv naroda i socijalizma”.(1)

Nova odrednica koju je Enver Hodža preuzeo iz kineskog modela komunističkog upravljanja državom imala je nesagledive negativne posljedice na kulturu, tradiciju i vjerske slobode u Albaniji. Radilo se, naime, o “kulturnoj

Albanski bunker

revoluciji”. Kao primjere konkretnih postupaka proizašlih iz “kulturne revolucije” možemo navesti smrt primasa Gaspara Thacija, skadarskog nadbiskupa, u kućnom pritvoru pod paskom tajne policije. Drački nadbiskup, Vincent Prendushi, bio je osuđen na trideset godina prisilnog rada, a u međuvremenu je umro, vjerojatno uslijed posljedica mučenja. Više od stotine crkvenih službenika i službenica, župnika i sjemeništara, smaknuto je ili umrlo u zatočeništvu. Vezano uz te progone, smaknut je i pravnik Mustafa Pipa, koji je u obranu uzeo franjevce. Svatko onaj uhvaćen s Kur’anom, Biblijom, ikonama ili bilo čime drugim suočio se s dugotrajnim zatvorskim kaznama. Kao rezultat toga svega, Enver Hodža slavodobitno je 1967. izjavio kako je Albanija prva ateistička zemlja na svijetu, a novine *Nendori* ponosno su objavile kako su

sve džamije i crkve srušene ili zatvorene – ukupno njih 2169, od čega 327 katoličkih svetišta. (Courtois, Werth, Panne, Paczkowski, Bartošek, Margolin, 1999: 375)

Iz toga razdoblja datiraju i famozni bunker u albansku obalu, za slučaj invazije SAD-a na Albaniju, koje se Hodža paranoično plašio. Naime, izgrađeno je oko 750 000 bunkera, svaki za po jednoga čovjeka, koji

Rušenje Hodžinog spomenika u Tirani, 20. veljače 1991.

bi bili iskorišteni u slučaju navedene invazije. Oni nam i danas svjedoče o karakteru režima koji je tada vladao Albanijom. U međuvremenu, odnosi s Kinom počinju se polako hladiti. Hodža, međutim, konačno raskida i s Kinom, ovaj put optužujući Kinu 1977. godine za revizionizam, a sve vezano uz Titov posjet Kini iste godine i svečani prijem kakav mu je priređen. Tako Albanija prvi puta ostaje bez saveznika. U tijeku razlaza s Kinom nastavljena je praksa likvidacija, a likvidirani su Beqir Balluka, ministar obrane, i Petrit Dume, načelnik generalštaba. (Courtois, Werth, Panne, Paczkowski, Bartošek, Margolin, 1999: 409)

**Bivši Muzej Envera Hodže, danas
Međunarodni centar kulture, Tirana**

Potpuni izolacionizam

U posljednjim godinama svoje vladavine Hodža govori kako nema izgradnje socijalizma uzimanjem kredita i pomoći od buržoazije i revizionista ili preuzimanjem pojedinih elemenata kapitalističke ekonomije. Smatra da svaki čin koji ide u tom smjeru otvara vrata kapitalističkoj ekonomiji i rušenju socijalizma. Time se zapravo referira na svoje postupke, želeći se prikazati pravovjernim i istinskim socijalistom, te želeći razlaz s Jugoslavijom, SSSR-om i Kinom ocijeniti opravdanim. Između ostaloga, 1980. godine

izlazi njegovo djelo Eurokomunizam je antikomunizam, u kojemu se obračunava s rukovodećim komunistima i komunističkim grupacijama u zapadnoj Europi, proglašavajući ih revizionistima. U uvodu te knjige govori kako “zapadna buržoazija ne krije svoje zadovoljstvo činjenicom da su se eurokomunistički revizionisti svrstali uz bok socijaldemokratima i fašistima, kako bi napali revoluciju, marksizam-lenjizam i komunizam zajedno, svim svojim oružjem”.(2)

Međutim, ni u tim godinama likvidacije i obračuni s neistomišljenicima nisu strana pojava. Godine 1981. službeno je objavljeno kako se ubio predsjednik vlade i dugogodišnji Hodžin suradnik, Mehmet Šehu. Iako

ne postoje konkretni dokazi koji bi to potvrdili, mnogi smatraju kako je Šehu ubijen. Nedugo zatim, Hodža se, zbog lošeg zdravstvenog stanja, dobrim dijelom povukao, a svoje državničke dužnosti prepustio je Ramizu Aliji. Umro je 1985. godine, ostavljajući Albaniju u teškoj gospodarskoj i političkoj situaciji, te potpuno izoliranu od obaju tada dominirajućih blokova i svjetskih zbivanja.

Literatura:

1. Bleicken, Jochen: *Povijest svijeta 3*, Marjan tisak, Split 2005.
2. Courtois, Stephane: Werth, Nicolas, Panne, Jean-Louis, Paczkowski, Andrzej, Bartošek, Karol, Margolin, Jean-Louis, *Crna knjiga komunizma*, Politička kultura – Golden Marketing, Zagreb 1999.
3. Zlatar, Pero: *Enver Hodža, politička biografija*, Izdavačka radna organizacija “Rad”, Beograd 1986.

Internet:

1. <http://www.marxists.org/reference/archive/hoxha/works/revisionists.htm>
2. <http://www.marxists.org/reference/archive/hoxha/works/euroco/env2-1.htm>